

MOLNÁR MIKLÓS

Miért nem Mici a Mackó,

VAGY AMIKOR A MÉZ NYALJA A MEDVÉT

*Magyar medvének lenni
Szép és jó gondolat,
Az ember csak málnázik
A Kárpátok alatt,
Az ember csak málnázik,
És kéjjel hempereg,
Míg sorra eszik egymást
A többi emberek.*

Juhász Gyula: A medve

APokol tizenegyedik énekében írja Dante, hogy – minekutána szerinte a természet Isten leánya, a művészet pedig a természet gyermeke – „a művészet Isten unokája”, amit az *Isteni komédia* egyik franciára fordítója, Artaud de Montor lovag – arra hivatkozva, hogy az ő anyanyelvén ez nevetségesen hangzana – ekként tolmácsolta: *L'Art n'est qu'une émanation de Dieu*, „a művészet Isten emanációja”. Az alábbiakban egy olyan kerekdeden épnék és makkegészségesnek született irodalmi hősről, „Isten egyik emanációjáról” szaporítjuk a szót, aki honi bábák kezén zavart elméjű, zilált idegzetű nyomoroncá tépázódott.

Alig van olyan magyar olvasó és nem-olvasó, aki ne ismerné a Karinthy Frigyesnek tulajdonított *Micimackó*-„fordítást”. Mostanáig huszonvalahány kiadásban, milliónál is több példányban jelent meg. Hangjátékban, színpadi műben, lemezen, kazettán, CD-n, DVD-n, szedett-vedett dalocskákban él és hat ez a szöveg (a *Winnie-the-Pooh*-iparág Disneylandból ránk zúduló terméközönéről nem is szólva), mitológiaként működik, beépült a magyarul olvasó gyerekek és felnőttek agyába, mára szinte a „nemzeti tudat” részévé vált.

Jó pár éve magam is fölolvastam Éva lányomnak, estéről estére, fejezetről fejezetre. Sok részét kívülről fújta, nem egy mondatát szállóigeként idézgette. (A címszereplő folyton tömi a fejét, föltehető tehát, hogy meg is emészti, amit megeszik. Ennélfogva a történet figyelmes hallgatójaként a kislányom jogosan feszegette azt a kérdést, hogy amikor „Micimackó” annyira bezabált „Nyuszi” nevű barátjánál, hogy beszorult a kijáratba, és egy álló hétre ott rekedt, mi történt a megemésztett ételek salakanyagával? „Micimackó” telepísálta, „telepúzta” – *Winnie-the-Pooh!* – és telekakálta „Nyuszi” otthonát? Különben hogyan fogyhatott volna le?)

A könyv egyik-másik kiszólása soha nem volt ínyemre – az ilyenek, mint „majd meglássuk”, „mondok”, „hogy aszongya”, „nem lehessen tudni”, „gyön”, „ehun”, „a népek” – ezeket a népszínmű-paródiába illő ásatag fordulatokat fölolvásásaimból el-

elhagyogattam, és kigereblyéztem az ilyen lipótvárosi henyeségeket is: „ez egy jó ötlet”. És nemigen tetszettek „Micimackó” versei sem – valahogy felnőttesen cinikusnak, kiábrándultnak, erőtlennek, fals poénokkal megtűzdeltnek éreztem őket.

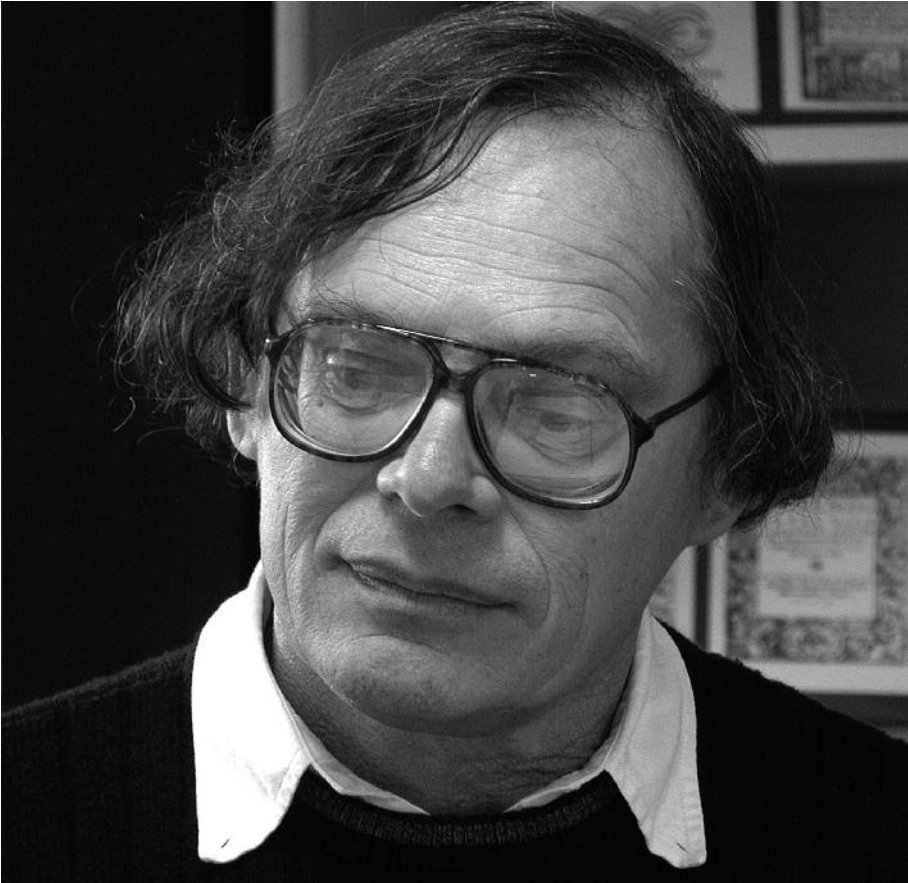
Gyanakodni kezdtem. Hogy esetleg ez a *mi* mitikus „Micimackónk” – pedig az a híre, hogy „zseniális”, „jobb, mint az eredeti” – talán hűtlenebb, mint kéne, hűtlenebb, mint *szabadna*. („Micimackó” Orbán János Dénes tollán *Misimackó*vá magyarosodott, mert, mint írja, „a Micimackó székelyföldi bukása után a Csíki Székely Pedagógiai Tanács összeült és megállapította, hogy ebben a formában a Micimackó érdektelen a székely nebulók számára, nem az ő nyelvükön íródott, ráadásul nem hordozza azokat a morális tanulságokat, melyeket a székely gyermekek fejébe kell ültetni, hogy továbbvigyék az ősi virtust. Változtatni kell! – döntötték el a pedagógusok, és a munkát Málna András Alajos csíkszentgöloncséri tanítómesterre bízta. Málna András Alajos mindenekelőtt Misimackóra változtatta a mű címét, mivel a Micimackót túl buzisnak találta.”)

Ha tüzetesen egybevetjük az angol és a magyar szöveget, nem várt dolgokra bukkanunk.

Nyomban kitűnik például, hogy a magyar változatból hiányzik a *Bevezetés*, amelyben Milne elmondja, hogyan kapta fiának játékmackója, „Mackó Eduárd” a *Pooh*, illetőleg a *Winnie-the-Pooh* nevet: „Christopher Robinnak... volt egy hattyúja (vagy inkább Christopher Robin volt a hattyúé, meg nem mondom már, ki volt kié), és ezt a hattyút ő Pooh néven szölongatta. Mindez réges-régen történt, és mikor elköszöntünk onnét, magunkkal vittük a »Pooh« nevet is, mert úgy okoskodtunk, hogy a hattyúnak már úgyse lesz rá szüksége.” Megtudjuk továbbá, hogy a név első része Christopher Robin legkedvesebb állatától, a londoni állatkert Winnie nevű jegesmedvéjétől származik.

A könyv címét és főhősét adó név etimológiájának elsumákolásával máris intonálódik az a „mellékesség”, hozzávetőlegesség, „a kibicnek semmi sem drága”-tempó, ami jellemzi a magyar „fordító” szövegkezelői habitusát.

Milne a *valóság* Christopher Robin, szeretett kislfia valóságos játékait mozgatja egy valóságos angliai tájban. A könyvben szereplő gyerekjátékok ma is megvannak – Owl („Bagoly”) és Rabbit („Nyuszi”) kivételével, ők ugyanis az író kitalációi –, csak Roo („Zsebibaba”) veszett el, Pigletnek („Malackának”) meg egy kutyaharapás nyomán kissé deformálódott a feje. A második világháború idején Angliából Amerikába kerültek, és azóta is ott vannak. A műfordítónak ilyen esetekben nincs se joga, se szabadsága a nevek tetszés szerinti átköltésére. A „fordító” azonban a ma is élő Christopher Milne-ből, néhány remek önéletrajzi munka, többek közt a saját gyerekkoráról szóló *The Enchanted Places* („Az elvarázsolt helyek”) szerzőjéből, csak úgy ukmukfukk „Róbert Gedeon”-t, „Róbert Gida”-t tákolt, Winnie-the-Pooh-ból pedig „Micimackó”-t, *eleinte* nem tudhatni, miért. Mintha mondjuk lefordítanák észt nyelvre a *Tanár úr kérelem*, de írójának nevét önkényesen átkölnék „Orpington Bubú”-ra. „Orpington Bubú” nyilván nem kért engedélyt Milne-től Christopher Robin nevének megmásítására, persze aligha kaphatott volna, és olvasóinak sem adott magyarázatot,

Molnár Miklós

miként arra sem, hogy miért hagyta el az előszót, holott az is szerves része a szövegnek (nyilván azért, hogy szabad kezet kapjon a Mackó *elmicisítésére*).

Minél tovább haladok a szövegek összevetésében, annál inkább azt kell tapasztalnom, hogy a „fordító” nem azt fordította, amit Milne megírt. Valami furcsa, kényszeres fecsegő-mollba transzponálta az eredetileg dúr szóművet. Rendre olyan elemek kerültek a szövegbe, amelyek eltorzítják arányait: apránként minden módosul, zülálttá, bizonytalanná, sőt badarrá válik. Olyan tulajdonságok aggatódnak a Mackóra és a többi szereplőre, amelyek tökéletesen idegenek tőlük.

„Orpington Bubu” mindenekelőtt megmásította a szereplők nevét. Alapvető gondolatai lehettek azonban az angol szöveg szótári szintű megértésével is. Szemmel láthatóan gyakran gabalyodott megoldhatatlan jelentéstani gubancokba: némelyiket több-kevesebb leleménnyel elkente, vagy pedig teljes szakaszokat kihagyott egy-egy meg nem értett szó miatt. Különbösen is mintha nem látta volna át a nevek rendszerét, logikájukat, hangutánzó jellegüket. Mintha nem értette volna meg, milyen könyvet fordít – hogy itt minden elnevezés *gyermeknyelvi* eredetű, s hogy a stílus mindig azon

belül tartózkodik, onnét soha egy pillanatra ki nem lép. (A „Micimackó” elnevezés azért sem „találó”, mert felnöttes érzélgés és távolságtartás van benne, nyálás nyárs-polgári leereszkedés egy végleg elveszett plüssállatkához, egy – talán siralmas – plüss-gyermekkorhoz; őszintétlen gügyögés és elmezsücsörítés.) Ami ennél is súlyosabb: a „fordító” erőszakosan meghamisította a szereplők személyiségét. Az ő „Micimackója” a Milne Mackójától lényegesen eltérített, bizonytalan lelkialkatú figura: gyanakvó, őszintétlen, időnként féleszű, sőt agyalágyult. Az összes szereplő tétova, ideges, pökhendi, durva, folytonosan duzzog és irigykedik – elsősorban „Micimackó”, rá, mondhatni, a „fordító” különösen pikkelt. Ennek a leghalványabb köze sincs Milne világához, mindez csalás és torzítás: egy talált tárgy bepiszkítása és szétroncsolása. A „faragatlan tönk”-szerű Mackóból érzélgős kávéházi bohém, önsajnálatra, sőt önmarcangolásra hajlamos, üldözési mániás alak lett, aki unos-untalan rémes verseket dünyög, és azt sem tudja, fiú-e vagy lány.

A „fordító” gyökeresen kiráncigálta helyéről Winnie-the-Pooh költészetét is; átírta és meghamisította. Pooh egyszerűségétől, spontaneitásától, „tükör-eszűségétől” mérhetetlenül idegen az a dörzsölt, fancsali élcelődés, ami az ő dalai helyett tálalódik elének.

„Orpington Bubu” azt parodizálta, hogy „Micimackó” ostoba és dilettáns – csak-hogy ez a ráfogás semmivel sem igazolható. Ez álnok *munkarágalom*. A műfordítás-ként ránk szózott verselményekben állandóan ott tekereg az a bizonyos morgensterni „esztétikai lián” (aki csupán „a rím mián” került a versbe). Csöstül tódulnak be Christopher Robin világába a rímkényszer szülte agyremek.

„Orpington Bubu” parodizálja a fordítandó – voltaképp meg sem közelített – művet, lépten-nyomon megsérti az öntörvényűségét, az összefüggéseit, elmaszatozza az egyediségét. Minden bekezdésben félreértéseket és hevenyészett „megoldásokat” találunk. A stílus finom játékeit nem kapjuk vissza, nyomtalanul odavesznek a „fordítás” harsány zenebonájában. Se szerük, se számuk a pongyolaságoknak, trehány-ságoknak, kihagyásoknak. Előfordul nemegyszer, hogy összekeveri a szereplőket; hosszú részeket csak úgy kutyafuttában összeránt – és folyvást kiszolgáltatja Milne szövegét és Milne magyar olvasóját a saját kínos szövicceinek.

Nyoma sincs a „fordításban” a szöveg iránti alázatnak, kivált pedig a gyermekolvasók iránti alázatnak. Milne könyvét (angolul) olvasva az ötéves Christopher Robin gyermekien játékos, viktoriánus módra idilli (azaz mindenféle társadalmi problémától fertőtlenített) világában részesülünk. A magyar „fordításban” egy boldogtalan tudatú lelki nyomorék szorongásos, beszűkült látásmódja erőszakolódik ránk, akiből kényszeresen ömlenek a cinikusnál cinikusabb fordulatok.

A „fordító” Milne művének megközelítőleg „egyenértékű” és „találó” fordítására teljességgel készületlennek és éretlennek bizonyult. Félt a szövegtől, bizalmatlan volt iránta. Fordítói módszere tolakodó, támadó és önző: úgy veszi birtokba a tőle idegen irodalmi terepet, hogy módszeresen „dekomponálja”. Ebben a tevékenységben vandál, a saját ötleteitől hajszolt irodalmi „fenegyerek” mutatkozik meg, aki folyvást bele-toporzékol a *másik* (sajáttá tenni nem bírt) szövegébe.

Milne-nél játékokról van szó: a „fordító” komisz kölyök módjára elrontotta a játékokat, sőt magát a játékot minden ízében. Kilúgozta Milne szövegéből a szeretet, a gyöngédség és a részvét sok-sok megnyilvánulását. Nem jutott és nem juttatott el a Mackó bölcsességéhez. Karinthy, a „link lángész”, írta *Micimackó tézisei irodalmunk egyes kérdéseiről* című esszéjében Orbán Ottó, „nem egyes mondatok mögül lopja ki az értelmet, hanem magát a művet rabolja el, átfordítva azt szövegetől, medvéstől a neki semmit vagy igen keveset jelentő, tartózkodó humorú brit birodalmi világból a maga teli szájjal röhögő, balkánias Budapestjére. A *Tanár úr kérem* világába, a maga gyerekkoráéba. Ez kétségkívül bűntény, annak viszont nagyszabású, mely tényt említetlenül hagyni nemcsak illetlenség, hanem kritikusai műhiba is.”

A két szöveg egymásba-olvasásának tanúsága szerint a mi magyar „Micimackónk” nem hathat szerzője szándékai szerint. Milne mondandójának ilyenfajta kiforgatása műfordításként kriminális kudarc; eltorlaszolja a magyar olvasó elől Milne művét. Műfordításnak nem tekinthető tehát, akként hozni forgalomba: durva jogsértés. E garázda ferdítés rátküldése a magyar olvasók nemzedékeire: valóban irodalmi bűntény a javából (melynek nem kevés a társtettese).

Milne mesekönyve ősi tudást közvetít. Az efféle mesék hozzásegítik az embereket olyan eszmék befogadásához is, amelyeket köznapi gondolkodásmintáik miatt egyébként nem tudnának megemésztetni. Gyermekkönyvként igen jelentős a „szocializációs” szerepe. A „fordító” belebarmolásai következtében (melyek a műnek, nagy roncsolások árán, legföljebb olcsó szórakoztató – vigyorogtató-szentimentális – jelleget adnak) a „buzis” Micimackó idéten kis hülyékként kezeli befogadóit, és silány ízlésmintákat csöpögtet beléjük. Egy idegbajos, széteső, együttműködésre képtelen, belső hit és tudás nélküli álközösségre „szocializál”. Módszeresen kételyt támaszt a lényegbeli egy-szerűségnek, a spontaneitásnak, a létezés finom törvényei szerinti életnek még a lehetősége iránt is. Gúnyolódó verselményei ellenségesek a költészet leglényege iránt.

Csak egyetlen példa „Orpington Bubu” szövegkezelésére az ő „zseniálisnak, az eredetnél sokkal jobbnak” híresztelt fordításában. Aki történetesen belefeledkezik Benjamin Hoffnak magyarul *Micimackó és a Tao* címen megjelent könyvébe (Szép-irodalmi, 1988), a 9–10. lapon ezt olvashatja:

„Mindez akkoriban történt, amikor barátaimmal a Bölcsesség Mestereiről folytattunk eszmecserét, és valaki azt mondta, hogy minden bölcsesség Keleten született, mire én megjegyeztem, hogy nem mindegyik, ám ez a valaki ügyet sem vetve szavamra csak mondta, mondta, terjengősen, mint ez a mondat, így hát elhatároztam, hogy bizonyítékul felolvasom egy nyugati bölcs szavait:

»– Reggel, ha majd felébredsz – szakította meg Malacka a csöndet –, mi lesz a legelső gondolatod, Micimackó?

– Reggeli – mondta meggondolatlanul Mackó. – Nem erre gondoltál?

– Hát nem arra, ami ma történt?

Micimackó szégyenkezve bólintott.

– Dehogynem. De az ugyanaz.«”

A „nyugati bölcst”, akiről itt szó van, A. A. Milne *Pooh Bearje*, a kanonizált magyarárásban: „Micimackó”. Mintha kissé zavaros, sőt bárgyú volna „Malacka” és a „meggondolatlanul” szóló, „szégyenkezve” bólogató „Micimackó” párbeszéde. Miféle bölcsességnek a példázata ez? Bölcsesség volna a bárgyúság, a hebrencskedés, a meggondolatlanság?

Hoff a továbbiakban arról ír, hogy „a legfontosabb taoista alapelvet”, a *P’u*-t „Micimackóról” nevezték el, mert – írja a magyarított Hoff – „Micimackó angolul úgy hangzik, hogy Pooh”. (Hogy magyarul tulajdonképpen miért hangzik másként, arra nem kapunk magyarázatot.) A *P’u* („egyébként rövid u-val kell kiejteni, úgy valahogy, mintha egy bogarat fújnánk le a karunkról forró nyári napon”) – vagyis a „Faragatlan Tönk” – „lényege az, hogy a legegyszerűbb dologban is benne rejlik saját természetes ereje, az az erő, mely megromlik és elvész, ha az egyszerűség körül bármi megváltozik”. (Pú, a Faragatlan Tönk véghez tudja vinni, amit akar, mert ő a csepp-eszű. Ám akár melyik erdőjáró öreg taoista megmondhatja, hogy a csepp-eszűség nem azonos az ostobasággal. Pú nem tudja elmondani nekünk, mi is a Faragatlan Tönk, mert ő maga az. És ez a Faragatlan Tönk lényege.) Benjamin Hoff találékonyan és derűsen bizonygatja, hogy Pú a maga egyszerűségével, spontaneitásával, csendes, higgadt, „tükör-eszű” lényével valóban megfelel a taoista eszménynek, s hogy Pú könyvei: *beavató szövegek*. A gondolatmenet (és előzményeként a belső megtapasztalás) fundamentálisan fontos és nyomós – csakhogy a magyar kiadás „Orpington Bubu”-tól átvett, szemléltetésre hivatott Milne-idézetei furcsa módon nem igazolják, inkább gyöngítik, sőt valósággal cáfolják Hoff érvelését. Az istennek sem akar stimmelni a Tao.

Aki netán gyanúperrel él a fordítói változtatások megokoltsága iránt, és kíváncsi *Pooh* szellemére, nézze meg az angol eredetét – legelőször a Hoff-mű elején idézett részt (lássuk Pú Medvét!). Az idézett helyen ezt találja (igyekszem „hüen” magyarra fordítani):

“When you wake up in the morning, Pooh,” said Piglet at last, “what’s the first thing you say to yourself?”

“What’s for breakfast?” said Pooh. “What do *you* say, Piglet?”

“I say, I wonder what’s going to happen exciting *today*?” said Piglet

Pooh nodded thoughtfully.

“It’s the same thing,” he said.

„– Ha reggel fölébredsz, Pú – szólalt meg Poci végül –, mi a legelső, amit megkérdezel magadtól?

– »Mi van reggelire?« – felelte Pú. – És *te* mit kérdezel, Poci?

– Én meg azt: »Kíváncsi vagyok, milyen izgalmas esemény történik *ma*.«

Pú elgondolkozva bólintott.

– Az ugyanaz – mondta.”

Óhó – hát ez teljesen más! Most már érthető, mire gondol Hoff! Szó sincs „meg-gondolatlanságról” és „szégyenkezésről”, semmiféle bárgyúságról és hebrencskedésről – amiről viszont *van*, az tiszta és világos. Vajon miért nem *így* fordította a Hoff-könyv magyarra ültetője, ha „Orpington Bubú” nyilvánvalóan eltorzította az eredetit? Hát nem jogosan várhatjuk el a fordítótól, hogy hozzájuttasson bennünket a „szerző” gondolatmenetének lehetőleg minden egyes eleméhez? Az nem lehet, hogy a fordító elbagatellizálja, sőt eltorlaszolja olvasói elől az író mondandóját! De bizony lehet, legalábbis Hunniában: a *Pooh*-val kapcsolatos valamennyi Milne-könyv, beleértve Christopher Milne *The Enchanted Places* című memoárját is, kivétel nélkül „micimackósítva” dobódott piacra, mivelhogy fordítóik hozzáigazították őket a „Micimackó” áruvédjeggyel forgalmazott szellemi termékhez.

Önkritikátlan, beteg – önelégülten beteg – az az irodalom, amelyben *ilyen* cinkosság (fordítóké / szerkesztőké / kiadóké / jogutódoké / irodalmároké) őriz és védelmez évtizedeken át egy kártékony hamisítást. Ami itt elkövetődött, az méltánytalan Milne-nel, az íróval, Christopher Robinnal, az író fiával, meg a Mackóval és a többi szereplővel szemben, méltatlan a szabadságra törekvő emberi szellemhez – és nem utolsósorban méltatlanság a magyar olvasók, kivált a magyar gyermekolvasók iránt. Több emberöltőn át terjedt és hatott – és terjed és hat – ez a torz szövegváltozat, szentesített baklövések, ferdítések, kihagyások tömkelegével. Még a sajtóhibák is szentté avatódtak – „szerkesztői” és „felelős kiadói” jóváhagyással.

Mindez *tünet*. A köz állapotáé. Mítoszaink jellegéé és minőségéé. Az értékvesztésé, az általános gyermek- és életellenességé. Annak a tünete, hogy bizonyos „szerzők”, nevek, „személyiségek” érdemtelenül és oktanul fétissé és szent tehénné avatódnak. Annak a tünete, hogy nem tudjuk használni a könyveket. Hogy elfelejtettük, mire valók – és azt is, mire nem.

A „Micimackó” „önálló” műként, vagy magát elemzésre kínáló („preposztmodern”) *beleírás*ként, kivált pedig egy irodalmi büntett dokumentumaként nyilván számot tarthat néminemű irodalmári érdeklődésre. Arra azonban teljességgel alkalmatlan, hogy Milne gyermeki csillagvilágának hű közvetítője legyen. Mint „be-avató” mű (minden mű valamiképpen az): a „Micimackó” a lelki zavarokba és a rontópálságba avat be, mitológiaiaként is akként működik. Nem hogy „jobb”, „zseniálisabb” volna az „eredetinel”, de még csak nem is fogható hozzá. Torz kép. Az „eredeti” viszont még a torz tükörből is kitetszik – az egyetemes plüss-igényen kívül ez lehet az oka nagy népszerűségének, meg talán az azonos Hertz-körön rezgő köz-bárgyúság.

Elismerve Orbán Ottó igazát, hogy „nagyszabású” irodalmi bünténnyel van dolgunk, nem rejthetjük véka alá az a gyanúnkát, hogy a „Micimackó” honi népszerűsége: gondos üzleti számítások szerint „megcsinált”, kompresszorokkal fölpumpált népszerűség. A Karinthy nevével való becsstelen kufárkodás enyhén szólva is igencsak „balkánias”. Attól a szélhámosságtól sem riadtak vissza a kiadók, hogy Mark Twain két regényét, a Koroknay István fordította *Tom Sawyer*t és a *Huckleberry Finnt* Karinthy Frigyes fordításaként dobják piacra, és a fordítói honoráriumot Karinthyéknak

fizessék ki, mégpedig 1935-től az ötvenes évek közepéig több ízben is. Koroknay István csak bírósági úton tudta elérni, hogy a későbbi kiadásokban az ő neve szerepeljen fordítóként, mellette ezzel a megjegyzéssel: „A fordítást átnézte Karinthy Frigyes”.

Sipos Gyula, alias Albert Pál, a kiváló esszéista egy ízben így adta okát emigrálásának: nem óhajtott olyan országban élni, ahol ekkora a „kulturális státusa” egy Micimackó-féle szellemi környezetszennyezésnek, melynek már az eredetije is csupa dühödöt és csökönyös infantilizmus, a valósággal szembehelyezkedő szeszélyes és örült fecsegés. Nem szeretne volna elszenvedni a pusztító lelki és társadalmi következményeket, melyekkel az ilyen szemenszedett baromság szépirodalmi remeklésként való ajánrozása járhat.

Talán épebbek lehetnének népünk gerincének elmeszesedett csigolyái, talán korábban letéphettük volna magunkról a bolsevik kényszerzubbonyt, sőt a bárgyú posztmodern szójáték-kultúrát is nehezebben löcsölhették volna ránk, ha az idegbajos Micimackó helyett kellő időben szellemi táplálékunkká válik egy egészségesebb „Misimackó”: az ő fundamentumára más történelem, más szellemiség épülhetett volna, mint Micimackóra, Malackára és Zsebibabára. Most aztán itt állunk elbutulva, „okostelefont” taperoló hülyékkel körülvéve, és tipródunk tehetetlenségünkben, akár a fosó galamb.

A szándékosan vagy tudatlanságból elkövetett félre- vagy túlfordításnak nagy hagyományai vannak honunkban. Néhány példa kapásból: Albert Camus *L'Étranger* című regénye magyarul nem az író mondandóját félremagyarázó „Közöny”, hanem *Az idegen*. J. D. Salinger *The Catcher in the Rye* című regénye egyáltalán nem „Zabhegyező”, hanem (szerencsére már megjelent egy pontosabb új fordítás) *Fogó a rozsbán*. Az *Easy Rider* című amerikai „országúti film” vaskosan félreértett magyar címe („Szelíd motorosok”) helyén talán olyasvalaminek kellene állnia, hogy *Strigók* vagy *Élősdiek*. Ken Kesey *One Flew Over the Cuckoo's Nest* című regényének és a Miloš Forman rendezte filmváltozatnak nem az az adekvát magyar címe, hogy „Száll a kakukk fészke”, hanem *Aki a kakukk fészke fölé szállt* (a cím ugyanis egy kiszámoló mondokán alapul: „Ez elszállt keletre – az elszállt nyugatra – az meg a kakukk fészke fölé szállt”). James Redfield *The Celestine Prophecy* című regénye nem „A mennyei prófécia”, hanem *A celestine-i jóvendülés*. És sorolhatnám napestig. Köztudomású, hogy manapság a legelemibb kontrollszerkesztés nélkül nyomdába kerülő fordítások tartalmilag mennyire megbízhatatlanok, és stílusban milyen hitványak, Arany apánk édes nyelvét hányszor, de hányszor meggyalázzák. Egy tanulmányban magyarul szerettem volna idézni Eric Berne *Games People Play* című értekezésének egy mondatát. Rákeresve a megfelelő részre a jónévű fordító készítette magyar változatban („Emberi játszmák”), azt találtam, hogy a mondat fele hiányzik, nincs magyarra fordítva, tehát nem használhatom. Egy bizonyos (vagy inkább mind a forrásnyelvet, mind a célnyelvet illetően bizonytalan) fordítónő a Rüdiger Dahlke – Thorwald Dethlefsen német szerzőpáros *Út a teljességhez – A betegségek jelentése és jelentősége* címen több kiadásban is megjelent könyvében (első kiadása: Arkánium Kiadó, 1991) a sűrűn előforduló

német *sinnvoll* szót ('mély értelmű', 'bölc') következetesen azzal a szóval vélte tolmácsolhatni, hogy „színvonalas”.

„Karinthy Micimackó-fordításai [melyekről most már tudjuk, hogy *nem* Karinthy Frigyes fordításai], ha a szövegűség mai követelményei szerint tesszük vizsgálat tárgyává őket, nincs mese, rosszak – állapította meg már idézett írásában Orbán Ottó. – Hanem hát mi ezzel a gond, kérdezzük nagy álnokul. Fordítsa őket újra, aki tudja!”

Vérszemet kaptam, és nekiveselkedtem. Többek közt Romhányi József *Medvetankölteménye* is munkára ösztökélt:

*Felmordult a medve a sok rossz mackóvers hallatán:
– Ez mind kontár! Sarlatán!
Mit gügyögnek, locsognak
szerencsétlen bocsoknak!
Oly negédes némelyik,
hogy már szinte émelyít.
Te szent múzsa, irgalmazz,
milyen ócska rímhalmaz!
Minden sorvég szinte önként adódik.
Majd én írok egy igazit, valódit...*

Ajánlatot tettem egy másfajta Milne-értelmezésre: *Pú, Poci, Nyuszkó meg a többiek*. (Hát igen, 'pú' magyarul azt jelenti, amit jelent. De az angol *pooh* (vagy *poo*) szónak is – azon kívül, hogy megvetést, rosszállást, vagy kellemetlen szagtól való viszolygást fejeznek ki vele – van „anális” vonatkozása: főnévként azt jelenti, hogy 'kaka', igeként pedig azt, hogy 'kakál'.)

Nem titkolt céloom az volt, hogy szelíden, de határozottan kiveszem gyermekeink kezéből a „Micimackót”, és „leváltom” egy új szöveggel – csakhogy a pálya egyáltalán nem szabad. Öt-hat kiadó és jó néhány irodalmi folyóirat tett kísérletet fordításom közreadására – ám a Karinthynek tulajdonított „műfordítás” monopóliumot élvez honunkban (ettől válik igazán bünténnyé ez a történet): szerzői jogilag oly erősen körbe van bástyázva, hogy nem sikerült rést ütni rajta, sőt e nembéli próbálkozásaim azt eredményezték, hogy néhány évvel ezelőtt a „Micimackó” pesti kiadója ügyvéd útján szólított föl: haladéktalanul szüntessem be a kiadó „jó hírére” ártalmas mesterkedéseimet.

„Ha a magyar Micimackót visszafordítanánk angolra – írja Kappanyos András az Alföld 2007/6-os számában –, meglehet, hogy a szerzője sem ismerne rá”. A kiadó mégis egyedül jogosított magyar fordításként vásárolja meg rendre a kiadás jogát, mindig jó pár évre előre; az angol jogtulajdonosok persze álmukban sem sejtik, hogy nem fordításról, hanem átdolgozásról van szó. Abba, hogy „fordította Karinthy Frigyes”, csak az újabb kiadásokban iktatódott bele az „és átdolgozta” kitétel: csupán az a baj ezzel, hogy nem igaz sem így, sem úgy. A magyar „Micimackó”, melynek egy bi-

zonyos Mici néni volt a szerzője, aki minden nyelven tudott, csak magyarul és angolul nem, következőképp szakmányban fordított angol könyveket magyarra, jogtalanul tehénkedi el az utat A. A. Milne *Winnie-the-Pooh* című művének szövegű fordítása(i) elől (tudtommal többen is nekiveselkedtek a régóta esedékes munkának, például Gergely Ágnes költő is).

„**Adu ászként**” kívánkozik ide a *Karinthy-sagának* az a néhány passzusa (Karinthy Márton: *Ördögörcs. Utazás Karinthyába*. Ulpius-ház, Budapest, 2003. 131. l.), melyből „Cinitől” (Karinthy Ferenctől) megtudhatjuk, hogy Karinthy Frigyes jószerivel „ártatlan” Milne hősenek idegbeteggé / zavart lelkűvé / helyenként már-már tébolyultá torzításában, s hogy az egész fordítás-legenda: átejtés a köbön, üzleti számításból folytatólagosan elkövetett megtévesztés; KARINTHY NEM TUDOTT ANGOLUL. Az olyan kiadó, amelyik a „Micimackó” nevű szövegalkulatót „Fordította és átdolgozta Karinthy Frigyes” kalózlöbögő alatt hozta és hozza forgalomba, cinikusan átveri az olvasóközönséget. Még ha a filológiai hűség kívánalma jórészt ismeretlen volt is a „Micimackó” keletkezésének idején, manapság felette kellene állnia mindenféle szenttehenes megfontolásnak vagy kiadói haszonlesésnek. Előbb-utóbb akár nemzetközi szerzői jogi per is kerekedhet ebből. De átadom a szót a koronatanúnak:

„Az a kor tele volt örültekkel.” Minden családban volt huszonhat nagybácsi és nagynéni, főleg ilyen tarhások, ezek mind örültek voltak.

A Karinthy család is teli volt örültekkel... Ezek folyton jöttek. Mint a Mici néni, a te nagypapád [mármint Karinthy Frigyes] nővére [Karinthy Emília], aki komplett elmebajos volt. Ugyanakkor zseniális nő is volt, nyelvtelhetség, aki tizenöt-húsz nyelven oda-vissza fordított. Gépírónő volt, akinek ha spanyolul diktálták a szöveget, ő azonnal oroszra írta át. Az összes híres, nagy Karinthy-fordítások nyers változatát Mici csinálta, a Micimackót is. (Valószínű, hogy a *Winnie-the-Pooh* név így vált Micimackóvá.) A verseket, meg amitől az lett, ami, végül persze apám rakta bele. De hát apám nem is tudott angolul. Azt hiszem, még a Gullivert is Mici fordította, és Leacockot is. Egy időben egész fordítóiroda működött náluk. Mici a diákjaival futószalagon készítette a fordításokat. Apám csak a nevét adta hozzá, miután átfutotta a nyomdába kerülő szövegeket. Egyszer egy Sienkiewicz-regényben nyomtatásban is bent maradt, amit az egyik diák írhatott a szövegbe: *Karinthy úr, ezt a szót itt nem értem*.

Mici néni ugyanakkor teljesen örült volt. Ültünk társaságban, finom emberekkel, professzorokkal, írókkal. Egyszer csak Mici néni teljesen váratlanul térdre vetette magát, és azt kiáltotta:

Csak egy vajas kenyeret a szegény özvegynek!

Ő nem volt se özvegy, se szegény, de hoztak neki egy vajas kenyeret. Volt egy nagy retikülje, és abba úgy, ahogy volt, betette. Nem hajtogatta össze, csak úgy a vajas félével bele, képzelhető, mi volt abban a retikülben.”

A vajaskenyér-koldulást Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona is lejegyezte (*Karinthy Frigyesről*. Múzsák Közművelődési Kiadó, 1988. 32. l.); a „benmaradt mon-

dat” históriáját ő másként adja elő: „Aranka nevetett, Frici sóhajtozott. Mindennek ellenére Frici és Mici között véges-végig megmaradt valami a régi gyerekzsoba-cimboraságból. Összesúgtak, pusmogtak, Frici ellátta Micit munkával. A német, francia, angol nyersfordításokat többnyire Mici készítette, és – mi tagadás – ezek a fordítások sokszor megjelentek azon nyersfordításként, jó néhány félreértéssel, hibával. Egyik megjelent fordításban meglepődve olvastuk a következőt: »Karinthy úr, ezt nem értem.« A bolondos Mici szokta így nevezni öccsét. A szedő kiszedte, s a nem ellenőrzött szöveget kinyomtatták ezzel a bennmaradt mondattal.”

A flúgos Mici nénit kell tehát hogy illesse az „Orpington Bubú” titulus, hiszen ő suszterolta bele a dilinóit a „fordításba”. Rettenetes retiküljében a vajás kenyér alatt nyilván ott lapult a „Micimackó” is. És ezzel a katyvasszal – retikülöstül-mindenestül – etetnek bennünket nemzedékek óta. Isteni szerencse, hogy Dantét nem Mici néni kókányolta anyanyelvünkre, különben az *Isteni komédia* utolsó sora – *L'Amor che move il sole e l'altre stelle*, Babits fordításában „a Szeretet, mely mozgat napot és minden csillagot” – az örült Mici néni „magyarításában” alkalmasint így festene: „a Stella nevű vénasszonyok nem szeretik tologatni a sót”.

Valahogy talán eltengődtünk volna akkor is, ámbár alighanem szerényen és szégyényesen, ha egyikünk sem hallott volna soha A. A. Milne a brit impérium óvta bensőségben fogant, a semmittevés történelem előtti édenében játszó *Winnie-the-Pooh*-járól, sem pedig a telibe kontárkodott, velejéig neurotikus magyar változatról, a „Micimackó” kalózlobogó alatt futtatott „szellemi környezetszennyezésről”. Ebben a tekintetben leginkább azok a régivágású, konzervatív magyar urak és hölgyek járnak jól, akik tudomást sem szereznek az efféle bilimélyi filológiai viharokról, mert úgy gondolkodnak, mint Márai Szindbádja: „Shakespeare, Dickens és Turgenyev mellett Jókai az egyetlen író, akinek műveiért érdemes pénzt adni”. Már az eredeti Milne-mű sincs egy súlycsoportban, a „Micimackó” címkéjű fogalmazványról nem is szólva, az olyan nemes anyagból szőtt könyvekkel (e műnemben Istennek vannak sikerültebb emanációi is), mint például az *Ezeregyéjszaka*, a *Pancsatantra*, az *Odüsszeia*, Aiszóposz és La Fontaine fabulái, a *Don Quijote*, *Gulliver utazásai*, a Grimm fivérek gyűjteménye, *Münchhausen báró csodálatos utazásai szárazon és vízen*, Andersen meséi, Lewis Carroll Alice-históriái, *Pinocchio kalandjai*, Astrid Lindgren regényei, Fekete István állattörténetei, vagy akár Szutyevjev *Vidámi meséi*, és mindezeknél előbb és inkább népmeséink krózsusi gazdagságú kincsestára.

Szélmalmok és légvárak ellen intézett rohamokban megtestesülő közírói pályám megkoronázásaként sikerült kivívnom – nem éltem hiába! –, hogy a szóban forgatott könyv legújabb kiadásaiban már ez olvasható: „Fordította és átdolgozta Karinthy Emília”.

Van azonban ennél is jobb – és sokkal fontosabb – hírem, ami talán a Csiki Székely Pedagógiai Tanácsot és Málna András Alajos csíkszentgölöncséri mackószakértőt is derűlátásra ajzza (tökéletesen megbízható forrásból, Dolák-Saly Róbert Madáretető Ügynökségtől származik az értesülés): *a felújított Nemzeti Púzeumban újra szagolható a nagy magyar írók, művészek és államférfiak palackba sűrített szellentései*.